

OPINIE POLSKICH ROLNIKÓW I MIESZKAŃCÓW WSI DOTYCZĄCE WSPÓLNEJ POLITYKI ROLNEJ PRZED I PO 2004 ROKU

Marianna Greta, Ewa Tomczak-Woźniak, Jarosław Kowalski
Politechnika Łódzka

Abstrakt. Opracowanie stanowi próbę prezentacji i oceny zmian opinii rolników i mieszkańców wsi na temat: wejścia Polski w struktury UE, oddziaływania Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) na obszary wiejskie, stanowiska polskiego rządu w odniesieniu do negocjacji warunków i implementacji zasad WPR, a także obaw związanych z akcesją i funkcjonowaniem rolnictwa w strukturach zjednoczonej Europy. Na potrzeby opracowania wykorzystano wyniki badań Instytutu Spraw Publicznych (ISP) z 1999 roku oraz wyniki badań własnych z okresu od czerwca do sierpnia 2012 roku. Zebrane informacje świadczą o tym, iż w ciągu ostatniej dekady postawa rolników i mieszkańców wsi względem Unii Europejskiej (UE) i jej finansowych instrumentów wsparcia uległa ewolucji, z pozycji skrajnego sceptycyzmu do umiarkowanego euroentuzjazmu.

Słowa kluczowe: Wspólna Polityka Rolna, opinie rolników i mieszkańców wsi

WSTĘP

Wieś i obszary wiejskie to tereny, które od lat wymagają interwencji państwa. W przypadku tego sektora nie osłabia ona jednak mechanizmów rynkowych, lecz jest wspierana Wspólną Polityką Rolną (WPR) i stymuluje jednocześnie inicjatywy lokalne.

Przed wejściem w struktury zjednoczonej Europy polscy rolnicy znali jedynie w świetle teorii ponadnarodowy interwencjonizm rolny. Silną stroną polskich obszarów wiejskich były jedynie warunki przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe, przy czym nikt w owych czasach nie pielęgnował szczególnie tych wartości. Akcesja umożliwiła Pol-

sce korzystanie z szerokiego wachlarza wspólnotowych instrumentów wspierających sektor rolnictwa i obszary wiejskie (m.in. WPR, polityka regionalna), co w rezultacie przyczyniło się do wzmocnienia i zwiększenia zakresu silnych stron polskich obszarów wiejskich.

Natomiast do słabych stron polskich obszarów wiejskich zawsze zaliczano niski poziom dbałości o środowisko i związane z tym problemy ekologiczne (silne zakwaszenie gleby, niekorzystne stosunki wodne, zagrożenie erozją, utrudniony dostęp do czystej wody, brak wysypisk śmieci, kanalizacji, oczyszczalni, słaba lesistość, słaba infrastruktura). Ten stan z perspektywy niemal dekady członkostwa w UE zmienił się znacząco dzięki nie tylko interwencjonizmowi rolnemu, lecz przede wszystkim regionalnemu (Polityka Spójności) [Kowalski i in. 2010].

Akcesja wprowadziła do polskiego sektora rolnego silny interwencjonizm wspólnotowy, który diametralnie zmienił warunki funkcjonowania i rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich. Fakt ten nie pozostał bez wpływu na oceny i postawy polskich rolników względem UE oraz prowadzonej WPR. Dlatego też w niniejszym opracowaniu autorzy podjęli próbę przeanalizowania i oceny zmian postaw rolników i mieszkańców wsi.

Celem artykułu jest analiza, ocena i prezentacja zmian opinii rolników i mieszkańców wsi na temat: wejścia Polski w struktury UE, oddziaływania WPR na obszary wiejskie, stanowiska polskiego rządu w odniesieniu do negocjacji warunków i implementacji zasad WPR, a także obaw związanych z akcesją i funkcjonowaniem rolnictwa w strukturach zjednoczonej Europy. Na potrzeby opracowania wykorzystano wyniki badań Instytutu Spraw Publicznych z 1999 roku oraz wyniki badań własnych z 2012 roku.

OPIS METODYKI BADAŃ

Postawy rolników i mieszkańców wsi względem Unii Europejskiej i Wspólnej Polityki Rolnej były badane po raz pierwszy w 1999 roku, a następnie zostały opublikowane przez Instytut Spraw Publicznych. Ze względu na gruntowne zmiany społeczno-ekonomiczne, jakie zaszły w polskim rolnictwie i obszarach wiejskich, autorki opracowania postanowiły zbadać kierunek i skalę zmian opinii rolników na temat rolnego interwencjonizmu państwowego i wspólnotowego. Jest to stosunkowo istotna kwestia, bowiem odpowiednie postawy rolników i mieszkańców wsi mogą stymulować proces pozyskiwania i efektywnego wykorzystania pomocy unijnej dla obszarów wiejskich.

Zarówno zakres przedmiotowy, jak i podmiotowy badania odpowiadał badaniu przeprowadzonemu przez Instytut Spraw Publicznych (ISP) i Centrum Badań Opinii Społecznej (CBOS) w latach 1999-2001¹, których wyniki zostały opublikowane w raporcie: „Rolnicy i mieszkańcy wsi o przyszłości polskiej wsi i rolnictwa w obliczu integracji z Unią Europejską”, Główne wyniki badań, Warszawa listopad 1999. Zakres przedmiotowy obejmował kwestie związane z poparciem rolników i mieszkańców wsi dla integracji Polski z UE, obecnych obaw związanych z funkcjonowaniem Polski

¹ Badanie Instytutu Spraw Publicznych zostało przeprowadzone w terenie przez CBOS na ogólnopolskiej próbie losowej mieszkańców wsi (N = 707) oraz na ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie rolników (N = 437) od 17 do 29 czerwca 1999 roku.

w UE oraz opinii o stanowisku polskiego rządu w odniesieniu do implementacji i realizacji WPR.

Badaniu poddano 250 rolników i 200 mieszkańców wsi nie będących rolnikami z województw: łódzkiego, pomorskiego, dolnośląskiego i podkarpackiego (zakres podmiotowy badania). Zastosowano metodę ankietyzacji internetowej, a w dotarciu do respondentów autorki wspomagały ośrodki gminne oraz rolne organizacje pozarządowe.

PREZENTACJA I ANALIZA WYNIKÓW BADAŃ

Na potrzeby optymalnej analizy i prezentacji wyników badań, postanowiono ustrukturalizować je w odniesieniu do zakresu przedmiotowego badań, zestawiając wyniki z lat 1999-2001 z wynikami badań z 2012 roku.

Funkcjonowanie Polski w UE przyczyniło się do postrzegania jej w pozytywnym świetle. Okres ten minął pod hasłem dynamicznego rozwoju całej gospodarki, a rolnictwa, z racji zapóźnień cywilizacyjnych względem pozostałych sektorów, w szczególności.

Tabela 1. Poparcie rolników i mieszkańców wsi dla integracji Polski z UE w latach 1999 i 2012 (%)
Table 1. Supporting farmers and country dwellers for integration of Poland with the EU in 1999 and 2012 (%)

Gdyby obecnie odbyło się referendum w sprawie przystąpienia Polski do UE, to czy głosował(a)by Pan(i): If at present a referendum about the accession of Poland to the EU was held on, would you:	Mieszkańcy wsi country dwellers		Rolnicy Farmers	
	1999	2012	1999	2012
Za przystąpieniem Polski do UE Vote for the accession of Poland to the EU	36	51	23	73
Przeciw przystąpieniu Polski do UE Vote against the accession of Poland to the EU	23	16	46	10
Trudno powiedzieć It's difficult to tell	13	33	13	17
Nie wziął(ę)abym udziału w referendum I wouldn't take part in the referendum	28	0	18	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Instytutu Spraw Publicznych [Rolnicy i mieszkańcy wsi... 1999] i badań własnych.

Own study on the base given from the Institute [Rolnicy i mieszkańcy wsi... 1999] and of own examinations.

A zatem, jak łatwo przewidzieć, w ciągu ostatnich kilkunastu lat znacznie zmieniło się postrzeganie UE w ogóle i WPR w szczególności przez rolników i mieszkańców wsi. W tabeli 1 zaprezentowano zmianę podejścia rolników i mieszkańców wsi do UE. Postawy ewoluowały zwłaszcza w grupie rolników, którzy przed 2004 rokiem niemal w połowie byli przeciwni akcesji (46%), natomiast obecnie w większości opowiedzieli by się za przystąpieniem (73%). Wynika to m.in. z faktu, iż rolnicy w znacznie większym stopniu korzystają ze wsparcia unijnego niż mieszkańcy wsi.

W grupie mieszkańców wsi również nastąpił wzrost akceptacji UE, jednakże był on znacznie mniej dynamiczny. Co ciekawe, w grupie tej zaobserwowano powiększenie się tzw. grupy ostrożnościowej (33% – „trudno powiedzieć”, z poziomu 13% w 1999 roku), czyli osób, które najprawdopodobniej, z powodu braku zaufania, nie odczuły odpowiednio silnie pozytywnych efektów akcesji. Może to wynikać z faktu, iż do mieszkańców wsi profity z WPR docierają w ograniczonym stopniu, co więcej nie są oni również aktywnymi beneficjentami pomocy strukturalnej wynikającej z realizacji innych polityk. Może to mieć związek ze specyfiką definiowania mieszkańca wsi w UE. Zgodnie z przyjętą terminologią, jest to wielozawodowa ludność wiejska o niskich, ale stabilnych dochodach, niewrażliwa na perturbacje płynące z rynku, ale jednocześnie nie będąca odpowiednio objęta priorytetami pomocy strukturalnej, tak jak inne grupy precyzyjnie zdefiniowane (rolnik, przedsiębiorca na obszarach wiejskich).

Jeśli natomiast chodzi o kwestię obaw związanych z integracją i dalszym funkcjonowaniem Polski w UE, to niektóre z nich w okresie między badaniami wystrzyły się, natomiast inne złagodniały. Zarówno przed, jak i po akcesji, respondenci obu badanych grup deklarowali/deklarują bardzo silne obawy związane z dwoma aspektami, a mianowicie z zagrożeniem wykupywania polskiej ziemi przez cudzoziemców (95% w 2012 roku, z poziomu 79% w 1999 roku w grupie mieszkańców wsi; 99% w 2012 roku z poziomu 87% w 1999 roku w grupie rolników) oraz z upadkiem wielu gospodarstw rolnych (92% w 2012 roku z poziomu 84% w 1999 roku w grupie mieszkańców wsi; 97% w 2012 roku z poziomu 93% w 1999 roku w grupie rolników). Jak widać, w 2012 roku obawy te nasiliły się (tab. 2).

Z pewnym optymizmem należy stwierdzić, iż zarówno większość rolników, jak i mieszkańców wsi nie boi się nadmiernego wzrostu bezrobocia spowodowanego restrukturyzacją sektora rolnego, aczkolwiek zauważają ten problem. Co prawda, nadal 1/3 przebadanych rolników i ponad 40% poddanych badaniu mieszkańców wsi deklaruje taką obawę, jednakże w porównaniu z odpowiedziami z 1999 roku postawy w tej kwestii uległy ogromnej poprawie problem (42% w 2012 r. z poziomu 72% w 1999 roku w grupie mieszkańców wsi; 35% w 2012 roku z poziomu 83% w 1999 roku w grupie rolników).

Wyniki badań wskazują na to, iż zarówno rolnicy, jak i mieszkańcy wsi, obawiają się spadku dochodów i ich stabilności, bowiem sukcesywnie zanikają możliwości wielozawodowości ludności wiejskiej, co z kolei jest spowodowane faktem, iż cały kraj coraz silniej dotyka problem bezrobocia (tab. 2). Potwierdzeniem tegoż przypuszczenia jest wzrost odsetka ludności wiejskiej obawiającej się postępującego ubożenia wsi (69% w 2012 roku z poziomu 65% w 1999 roku w grupie mieszkańców wsi; 81% w 2012 roku z poziomu 78% w 1999 roku w grupie rolników).

Zarówno rolnicy, jak i mieszkańcy wsi są przekonani o dobrej jakości polskiej żywności i o jej ekologicznym charakterze, dlatego też w okresie pomiędzy badaniami obawy związane z zalewem polskiego rynku unijną żywnością zdecydowanie spadły w obu badanych grupach (60% w 2012 roku z poziomu 80% w 1999 roku w grupie mieszkańców wsi; 65% w 2012 roku z poziomu 91% w 1999 roku w grupie rolników) (tab. 2).

Odnosnie oceny działalności polskiego rządu w zakresie interesów rolnictwa i obszarów wiejskich, w obu badaniach uzyskano średnio zadowolające wyniki. Na rysunkach 1 (1999 rok) i 2 (2012 rok), pokazano, że rolnicy nie byli i nadal nie są usatysfakcjonowani postawą polskiego rządu w kwestii wywalczenia szczególnych przywilejów i profitów z WPR. Świadczy o tym wysoki odsetek opinii respondentów (w 1999 roku)

Tabela 2. Obawy związane z integracją Polski z UE z funkcjonowaniem Polski w UE (%) – badania w latach 1999 i 2012

Table 2. Anxieties connected with the integration of Poland with the EU with functioning of Poland into the EU (%) – research results in years 1999 and 2012

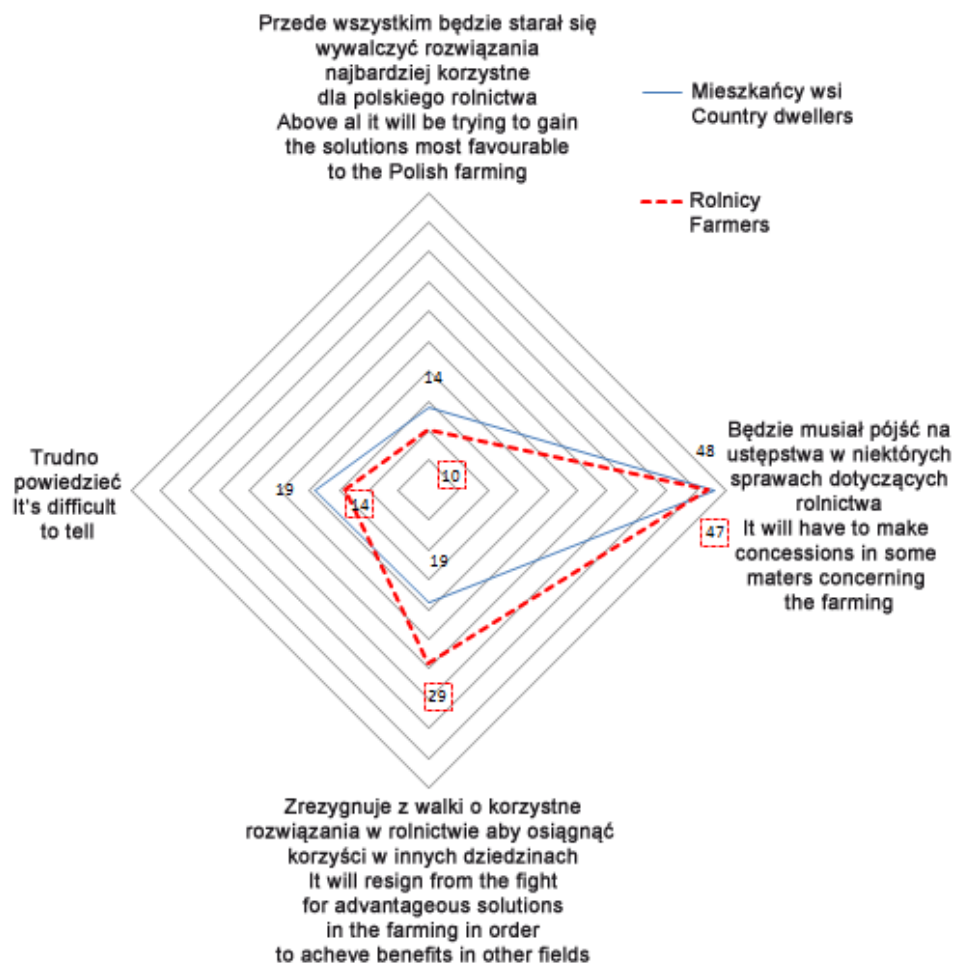
Integracja Polski z UE budzi obawy. Czy Pan(i) osobiście obawia się: Integration of Poland with the EU is arousing anxiety. Whether you are personally afraid:	Tak Yes				Nie No				Trudno powiedzieć it's difficult to tell			
	mieszkańcy wsi country dwellers		rolnicy farmers		mieszkańcy wsi country dwellers		rolnicy farmers		mieszkańcy wsi country dwellers		rolnicy farmers	
	1999	2012	1999	2012	1999	2012	1999	2012	1999	2012	1999	2012
Upadku wielu gospodarstw rolnych Bankruptcy of many agricultural farms	84	92	93	97	7	8	3	2	9	0	4	1
Zalewu polskiego rynku unijną żywnością Flooding of the Polish market with EU food	80	60	91	65	9	26	4	15	11	14	5	20
Wykupu ziemi przez cudzoziemców Repurchasing of grounds by foreigners	79	95	87	99	9	2	6	0	12	3	7	1
Wzrostu bezrobocia na obszarach wiejskich Rise in unemployment in rural areas	72	42	83	35	13	39	8	47	15	19	9	18
Zubożenia wsi Impoverishing the rural areas	65	69	78	81	18	15	12	11	17	16	10	8
Oslabienia patriotyzmu Polaków Wweakening of Polish patriotism	34	30	45	39	47	58	40	53	19	12	15	8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Instytutu Spraw Publicznych [Rolnicy i mieszkańcy wsi... 1999] i badań własnych.

Own study on the base given from the Institute [Rolnicy i mieszkańcy wsi... 1999] and of own examinations.

twierdzących, że rząd w procesie negocjacji musiał pójść na ustępstwa (47% rolników i 48% mieszkańców wsi) oraz zrezygnował z walki o korzystne rozwiązania w rolnictwie na rzecz innych dziedzin (29% rolników i 19% mieszkańców wsi). W 2012 roku przekonanie o konieczności pójścia na ustępstwa w negocjacjach dalszych warunków funkcjonowania Polski w UE również jest bardzo wysokie (92% rolników i 88% mieszkańców wsi).

Lepszą ocenę polskiemu rządowi wystawili mieszkańcy wsi, którzy, co prawda, widząc zaniedbania w procesie negocjacji (rys. 1) zdają się mieć większą świadomość trudności, które wiążą się z wywalczeniem optymalnych warunków funkcjonowania rolnictwa w UE.



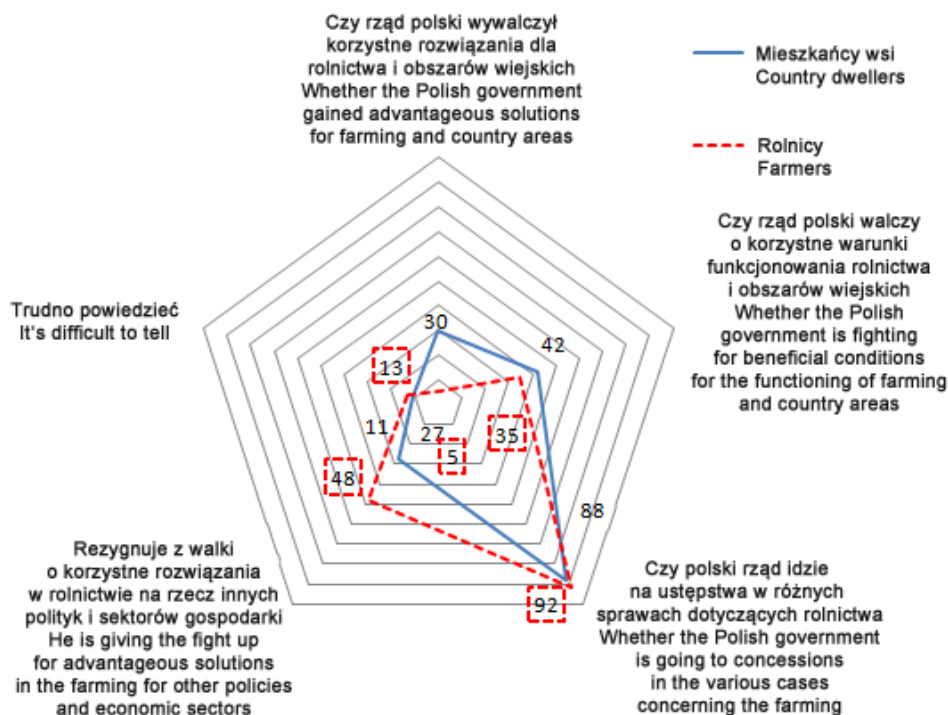
Rys. 1. Opinie o stanowisku rządu polskiego w negocjacjach z UE w kwestiach związanych z rolnictwem w 1999 roku (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Instytutu Spraw Publicznych [Rolnicy i mieszkańcy wsi... 1999] i badań własnych.

Fig. 1. Opinions on the position of the Polish government in negotiations with the EU in issues connected with the farming in 1999 (%)

Source: own study on the base given from the Institute [Rolnicy i mieszkańcy wsi... 1999] and of own examinations.

Pomimo stosunkowo powszechnej wiary rolników w postawę polskiego rządu (35% rolników i 42% mieszkańców wsi twierdzi, że rząd „walczy” o polską wieś), niemal w połowie są oni przekonani o nieuchronności ustępstw w sprawach rolnictwa na rzecz innych bardziej innowacyjnych dziedzin gospodarki.



Rys. 2. Opinie o stanowisku rządu polskiego w odniesieniu do implementacji i realizacji WPR w Polsce w 2012 roku (%)

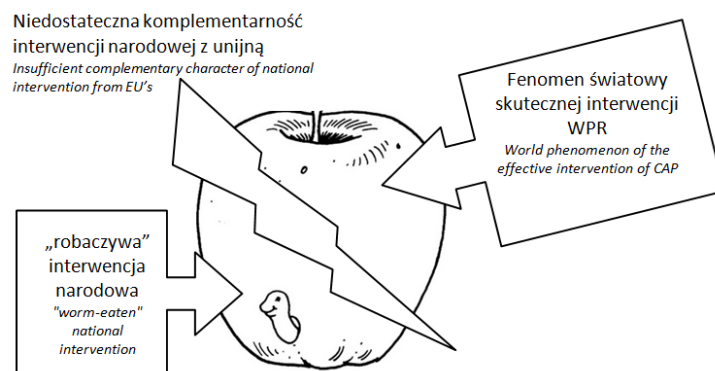
Źródło: opracowanie własne.

Fig. 2. Opinions on the position of the Polish government in relation to the implementation and the WPR realisation in Poland in 2012 (%)

Source: own study.

Z perspektywy niemalże dekady członkostwa Polski w UE można stwierdzić, iż opinie na temat czynników najsilniej hamujących rozwój obszarów wiejskich uległy zmianie. Obecnie najczęściej wskazywanymi czynnikami są: brak wspomaganie zewnętrznego rolnictwa (czyli brak odpowiedniego, niezbędnego otoczenia instytucjonalnego) oraz niski stopień przedsiębiorczości okółorolnej, pośrednio zresztą wynikający z niedostatku otoczenia instytucjonalnego.

A zatem paradoksalnie to właśnie niedostateczny państwowy interwencjonizm rolny hamuje maksymalizację efektywności wykorzystania pomocy unijnej. Jednocześnie interwencjonizm determinowany WPR, żeby był efektywny i nie osłabiał mechanizmów rynkowych, powinien być wspomagany i dopełniany interwencjonizmem narodowym (rys. 3).



Rys. 3. Relacje między narodową a unijną interwencją w rolnictwie

Źródło: opracowanie własne.

Fig. 3. Relations between national and EU's intervention in the farming)
Source: own study.

WNIOSKI

1. Postawa rolników i mieszkańców wsi względem UE i WPR uległa w dużej części diametralnym zmianom. Obecnie świadomość potrzeby integracji wśród rolników jest wysoka, a poparcie dla członkostwa umocniło się. Mieszkańcy wsi są nieco bardziej powściągliwi, o czym świadczy istnienie stosunkowo dużej „grupy ostrożnościowej”.

2. Zarówno w grupie mieszkańców wsi, jak rolników znacznie wzrosły obawy co do wykupu ziemi przed obcokrajowców oraz groźby upadku wielu gospodarstw rolnych.

3. Obie przebadane grupy nie boją się wzrostu „swojego” bezrobocia związanego z procesem restrukturyzacji i modernizacji sektora rolnego, obawiają się jednak bezrobocia „ogólnego” – krajowego, wynikającego z kryzysu gospodarczego.

4. Patriotyzm był zawsze mocną stroną polskiej wsi, dlatego też ani rolnicy, ani mieszkańcy wsi nie obawiali się jego utraty, i tak też pozostało do dziś.

5. Rolnicy nie wierzą w siłę interwencji polskiego rządu (oddziaływanie na WPR), uważając, iż polski rząd ma niezadawalającą siłę przebicia, a jego działalność oceniają jako mało skuteczną na forum unijnym.

LITERATURA

Kowalski A., Zegar J., Floriańczyk Z., Hamulczuk M., Szczepaniak I., Toczyński T. Wigier M., 2010. Ekspertyza przygotowana dla Ministerstwa Rozwoju Regionalnego przez zespół ekspertów Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowego Instytutu Badawczego. IERiGŻ-PIB, Warszawa.

Rolnicy i mieszkańcy wsi o przyszłości polskiej wsi i rolnictwa w obliczu integracji z Unią Europejską. Główne wyniki badań. 1999. Dane Instytutu Spraw Publicznych (ISP), Warszawa, <http://www.isp.org.pl/uploads/pdf/1510498861.pdf> [dostęp: listopad 1999].

**OPINIONS OF POLISH FARMERS AND RURAL AREAS DWELLERS
CONCERNING THE COMMON AGRICULTURAL POLICY
BEFORE AND AFTER 2004**

Summary. The purpose of the article are both an analysis, the evaluation and the presentation of changes of the opinion of farmers and country dwellers on the subject: influences of the Common Agricultural Policy (CAP) to rural areas, position of the Polish government with reference to negotiated conditions and implementing principles of CAP, as well as the anxieties associated with the accession and with functioning of the agriculture of the united Europe. For the purposes of the study there were used findings of the Institute of public affairs from 1999 and findings from own research realised between 06-08.2012. Findings indicated, that within the last decade attitude of farmers and country dwellers with regard to the European Union and its financial instruments of the support, evolved from the position of the extreme scepticism to moderate euroenthusiasm.

Key words: Common Agricultural Policy, opinions of farmers and country dwellers

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 25.03.2013

Do cytowania – For citation: Greta M., Tomczak-Woźniak E., Kowalski J., 2013. Opinie polskich rolników i mieszkańców wsi dotyczące wspólnej polityki rolnej przed i po 2004 roku. J. Agribus. Rural Dev. 2(28), 101-109.